

Munich Personal RePEc Archive

Competitiveness of Bulgarian Regions - Bulgaria's place in the EU

Marinov, Eduard

Economic Research Institute

April 2014

Online at <https://mpra.ub.uni-muenchen.de/68272/>

MPRA Paper No. 68272, posted 08 Dec 2015 17:19 UTC

Фондация „Академик Евгени Матеев“

**УПРАВЛЕНИЕ ЕФЕКТИВНОСТ
ИНТЕГРАЦИЯ**

В търсене на съвременни решения

*Сборник от конференция посветена на 95-та годишнина
от рождението на академик Евгени Матеев*

София 2015

УПРАВЛЕНИЕ, ЕФЕКТИВНОСТ, ИНТЕГРАЦИЯ **В търсене на съвременни решения**

Сборник от конференция посветена на 95-та годишнина от рождението на академик Евгени Матеев

© Фондация „Академик Евгени Матеев“ – организатор на конференцията и издател на сборника

2015 г.

ISBN : 978-954-392-323-6

Предлаганото издание е сборник доклади от конференцията на тема „Националната икономика и предизвикателствата за успешна интеграция в европейската и световната икономики: ефективност и конкурентоспособност“, посветена на 95-та годишнина от рождението на академик Евгени Матеев

Редакционен съвет:

Председател: проф. д.ик.н. Росица Чобанова, проф. дфн Нако Стефанов,
проф. Катя Владимирова, доц.д-р Владимир Царевски

Отговорни редактори:

проф. Катя Владимирова и проф. дфн. Нако Стефанов

Съдържание		стр.
Приветствие към участниците в конференцията		
от Почетния Председател на Фондация „Академик Евгени Матеев“, чл.кор. проф. <i>Иван Илиев</i>		4
Въведение		
Управление, ефективност, интеграция –съвременен прочит на труда на акад. Е.Матеев <i>Росица Чобанови</i>		5
От перспективно към стратегическо планиране и от национално към наднационално: търсене на решения за ефективност и успешна интеграция. За ролята на акад. Е. Матеев и неговата актуалност днес <i>Катя Владимирова</i>		17
Раздел 1.		
Националната икономика и предизвикателствата за успешна интеграция в европейската и световната икономики: ефективност и конкурентоспособност		27
1.	„Относно „реиндустриализацията“ в света и у нас“ (причини, подходи и перспективи) <i>Нако Стефанов</i>	27
2.	Индустриализация, реиндустриализация и световна търговия. Индустриализацията и реиндустриализацията са възможни само при граничена търговска протекция <i>Иван Ангелов</i>	37
3.	Програмата „България 2020“ – ефективност и конкурентоспособност? <i>Георги Пирински</i>	43
4.	Икономика, базирана на знанието: движещи сили и индикатори <i>Матилда Александрова</i>	53
5.	Общата селскостопанска политика и българското селско стопанство: икономически възможности и социокултурни традиции <i>Пламена Йовчевска</i>	65
6.	Предизвикателствата пред регионалното управление в Република България през новия програмен период <i>Гена Велковска</i>	76
7.	Място на интензификация на износа и вноса в териториалните единици <i>Калин Крумов</i>	86
8.	Конкурентоспособност на българските региони - мястото на България в ЕС <i>Едуард Маринов</i>	95

Конкурентоспособност на българските региони - мястото на България в ЕС¹

Едуард Маринов

Competitiveness of Bulgarian Regions - Bulgaria's place in the EU

Eduard Marinov

Resume:

The Regional competitiveness index is the first measure of the degree of competitiveness at regional level covering all EU countries and their regions. The paper presents briefly the methodological frame of the RCI and then applies it to Bulgarian NUTS 2 regions. The results achieved show the relative ranking of Bulgaria and its regions in the EU and allow for conclusions to be drawn about their strengths and weaknesses regarding the overall regional development and all 11 fields covered by the RCI.

Keywords: regional development, Regional competitiveness index (RCI), Bulgarian regions

Въведение

Индексът за регионална конкурентоспособност (RCI) беше въведен за всички региони (NUTS 2) в ЕС с Петия доклад за социално, икономическо и териториално сближаване (ЕС, 2010). Той е първият инструмент за измерване на степента на конкурентоспособност на регионално ниво, който покрива всички страни-членки и региони в ЕС. Индексът може да се използва за обща оценка и сравнение на регионите във всички области, тъй като излиза от рамките на оценка на икономическото състояние на регионите в тесен смисъл. RCI и компонентите му се оценяват в сравнителен план спрямо всички региони в ЕС, като по този начин позволяват открояването на специфичните силни и слаби страни на даден регион от гл.г. на мястото му в Съюза.

Една широка дефиниция на конкурентоспособността включва способността да се състезаваш, да спечелиш и задържиш позиция на пазара, да увеличиш пазарния си дял и печалбата и в крайна сметка да консолидираш успешните търговски дейности (Filó, 2007). Един от най-често използваните индекси за конкурентоспособност е Глобалният индекс за конкурентоспособност, разработен от Световния икономически форум (WEF), където националната конкурентоспособност е дефинирана като „набор от институции, политики и фактори, които определят нивото на производителност на дадена страна“ (Schwab

¹ Докладът се подкрепя от проект BG051PO001-3.3.06-0053, финансиран по Оперативна програма "Развитие на човешките ресурси" /ОПРЧР/ и Европейския социален фонд /ЕСФ/

and Porter, 2007). Това определение свързва конкурентоспособността на микро (фирми) с тази на макро (държава) ниво. Аналогията между фирми и държави е подложена на сериозна критика, защото една страна не може „да излезе от бизнеса“, както и заради различната същност на конкуренцията между държавите и фирмите (Krugman, 1996).

Конкурентоспособността на един регион е способността му да произвежда високи и нарастващи доходи и да благосъстоянието на хората, живеещи в него (Krugman, 1996). За разлика от концентрираната върху производителността дефиниция на WEF, това определение се основава единствено върху ползите за хората, живеещи в региона. То допуска, че съществува близка връзка между конкурентоспособността и благосъстоянието и обръща внимание не само на свързаните с резултатите фактори, но и на подобряването на нивото на относително благоденствие (Bristow, 2005).

Съществуват няколко световнопризнати инструмента за измерване на конкурентоспособността на ниво държава, като най-известните от тях са GCI, който WEF публикува ежегодно (Schwab and Sala-I-Martin, 2012) и Годишникът за световна конкурентоспособност на Института за управление и развитие (IMD, 2008). Индексът за регионална конкурентоспособност е първият, който дава обстойна картина на ситуацията в регионите в ЕС, като по този начин позволява междурегионално сравнение в и помежду държавите от Съюза (Dijkstra, Annoni, Kozovska, 2011). До голяма степен той заимства методологията на GCI, като я допълва, за да може да бъде изследвана конкурентоспособността на регионално ниво.

Методология на RCI

Двете версии на индекса за регионална конкурентоспособност (2010 и 2013) са разработени от Съвместния изследователски център (JRC) към Европейската комисия. Основната референтна рамка при създаването му е GCI на WEF на. RCI 2013 се състои от 11 стълба, базирани на общо 73 индикатора, които са организирани в три основни групи (суб-индекси).² Индикаторите от *основната група* представят основните движещи сили на икономиката:

1. Институции – на регионално и национално ниво. Целта е да се измери качеството и ефективността на институциите, нивото на корупция и общата регулаторна рамка в държавите и регионите. Стълбът се опитва да даде поглед върху това доколко е благоприятен институционалният климат за предприятията, доколко е лесно създаването на нов бизнес, какво е доверието на хората в

² Подробно описание на методологията на RCI 2013 има в Annoni and Dijkstra, 2013.

националните им правотворчески и правоприлагащи системи и тяхната ефективност.

2. Макроикономическа стабилност – на национално ниво. Стълбът измерва качеството на общия икономически климат. Икономическата стабилност е жизненоважна за гарантиране на доверието в пазара както у потребителите, така и у производителите на стоки и услуги. Стабилните макроикономически условия водят до по-високо ниво на дългосрочните инвестиции и са важно условие за запазването на конкурентоспособността.

3. Инфраструктура – на регионално ниво. Висококачествената инфраструктура осигурява лесен достъп до други региони и държави, допринася за по-доброто интегриране на периферни и изостанали региони и улеснява транспортирането на стоки, хора и услуги.

4. Здраве – на регионално ниво. Този стълб е насочен към описването на човешкия капитал от гледна точка на здравословното му състояние, като специален акцент е поставен върху работната сила. Доброто здравословно състояние на населението е условие за по-високото участие в работната сила, удължаване на работоспособността, повишаване на производителността и по-ниски разходи на здравноосигурителната и социалноосигурителната системи.

5. Основно образование – на национално ниво. Високото ниво на основните умения и компетенции увеличават способността на индивидите да се представят добре в работата си и да продължат образованието си на по-високо ниво. RCI измерва резултатите от задължителното образование, ефективността и качеството на основно и средно образование.

Групата на ефективността включва въпроси, които стават по-важни с повишаване на нивото на развитие на региона:

6. Висше образование и учене през целия живот – на регионално ниво. Базираните на знанието и иновациите икономики изискват високообразован човешки капитал, способен да се адаптира, както и образователни системи, които успешно да предават ключови умения и компетенции.

7. Ефективност на трудовия пазар – на регионално ниво. Ефективността на пазара на труда е важен индикатор за икономическото развитие на регионите. Гъвкавите и добре функциониращи трудови пазари допринасят за ефективното разпределение на ресурсите.

8. Размер на пазара – на регионално ниво. Стълбът цели описването на размера на пазара, достъпен за фирмите, което влияе директно върху тяхната конкурентоспособност. По-големите пазари позволяват на компаниите да разработват и реализират ползи от икономии от мащаба и мотивират предприемачеството и иновативността.

Групата на иновациите включва движещите сили на регионалните икономики:

9. Технологична готовност – на национално и регионално ниво. Стълбът е разделен на две части, като първата измерва нивото на използване и проникване на новите и съществуващите технологии за домакинствата и индивидите на регионално ниво. Втората има същата цел, но по отношение на предприятията на национално ниво.

10. Сложност на бизнеса – на регионално ниво. Степента на сложността на бизнеса в рамките на една икономика е знак за нивото на нейната производителност и потенциала ѝ да отговаря на конкурентен натиск. Специализацията в отрасли с висока добавена стойност допринася силно за конкурентоспособността на регионите.

11. Иновации – на регионално ниво. Стълбът се опитва да обхване доколкото е възможно както регионалния иновационен потенциал, така и реалното представяне (под формата на резултати) на региона в областта на иновациите.

Фигура 1. Тълкуване на стълбовете, включени в RCI

Източник: по Annoni, P., K. Kozovska. 2010. (с. 30)

Всички избрани индикатори в методологическата рамка на RCI са количествени, а предпочитаният източник на данните е Евростат. Някои от показателите са „национални“ по природа, затова и се измерват на национално ниво (националната част на индикатори „институции“ и „технологична готовност“, „макроикономическа стабилност“, „основно образование“).

Индикаторите са стандартизирани чрез претеглени според населението на регионите z-scores, което позволява разполагането на различните индикатори в обща скала със среда 0 (Annoni and Kozovska, 2010). След това, ако е необходимо, се реверсират, за да имат позитивна ориентация по отношение на териториалната конкурентоспособност, т.е. колкото по-голяма е стойността, толкова по-висока е конкурентоспособността.

Регионите се оценяват по различен начин в зависимост от стадия на икономическо развитие (вж. табл. 1). Основната идея затова е, че при по-високоразвитите региони действат различни условия и фактори, определящи конкурентоспособността им. Следователно най-добрият начин за подобряване на конкурентоспособността на високоразвит не е същият като тази за по-слабо развит регион.

Таблица 1. Система за класификация и оценяване на регионите

БВП на човек (спрямо средното за ЕС)	Стадий	Тегло на суб-индексите		
		Основни	Ефективност	Иновации
под 50	1	35.00%	50.00%	15.00%
50-75	2	31.25%	50.00%	18.75%
75-90	3	27.50%	50.00%	22.50%
90-110	4	23.75%	50.00%	26.25%
над 110	5	20.00%	50.00%	30.00%

Източник: Annoni and Dijkstra, 2013, с. 16

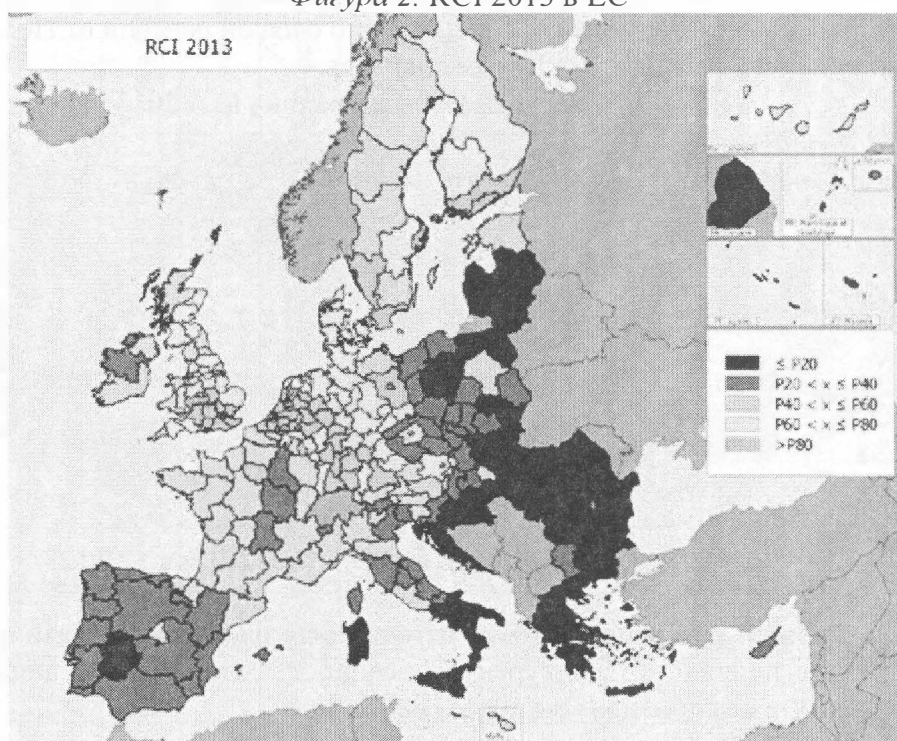
Индекс на регионална конкурентоспособност на регионите в България

България е разделена на шест региона на ниво NUTS 2 – Северозападен, Северен централен, Североизточен, Югоизточен, Южен централен и Югозападен (в който влиза и столицата). Всички региони влизат в първия стадий на развитие според класификацията на регионите за целите на RCI (с БВП на човек от населението под 50% от средното за ЕС), с изключение на столичния Югозападен, който е в стадий две (с БВП на човек в рамките на 50-75 спрямо средното за ЕС). Така всички региони получават по висока тежест на групите стълбове, където са по-слаби, и по-висока – там, където са по-силни. Пет от българските региони имат БВП от под 40% от средното за ЕС, достигайки до само 29% за Северозападен (най-нисък в целия ЕС), а

за 2012 г. включващия столицата регион е с относително БВП от 75% (123 място от 262) спрямо средното в Съюза (eurostat.ec.europa.eu, accessed on 18.03.2014).

Всички региони имат общ RCI от под -1,25, като отново изключение прави Югозападен с -0,715, който заема 208 място по RCI в ЕС, като подобни на него са някои от по-слаборазвитите полски региони, както и някои периферни региони от Испания и Португалия. В сравнителен план, всички региони, освен столичния, са сред последните 20 в ЕС – Северозападен (с RCI от -1,481) е на последното 262 място, Югоизточен (-1,403) е на 259, а Южен централен (-1,302), Североизточен (-1,292) и Северен централен (-1,279) са съответно на 248, 247 и 246 място. С подобни на българските региони резултати са всички региони в Румъния и Гърция (без включващите столици Букурещ и Атина) и френските отвъдморски територии.

Фигура 2. RCI 2013 в ЕС

Източник: Annoni and Dijkstra, 2013, с.134.

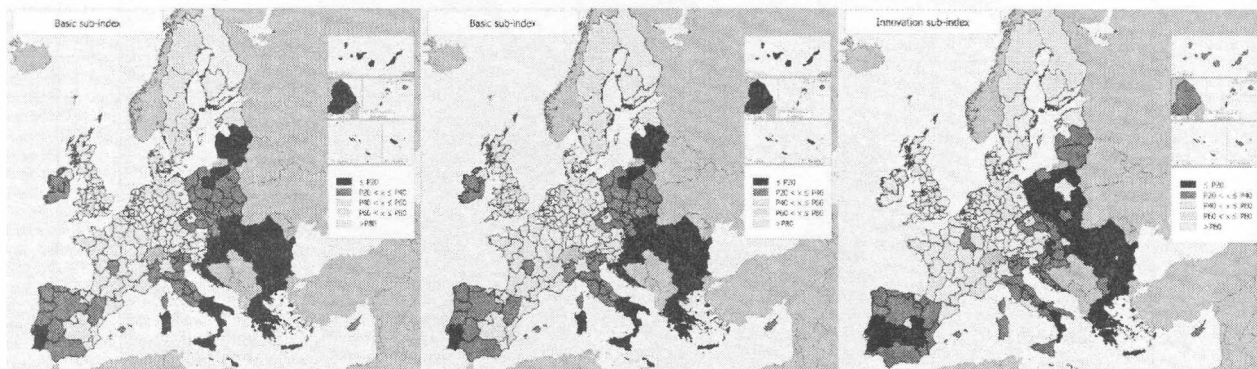
На базата на резултатите в различните стълбове регионите в България могат да бъдат разделени на четири групи:

- Регионът, включващ столицата (Югозападен), който се представя много по-добре от останалите;
- Южен централен, който е над средното за страната;

- Северен централен, Североизточен и Южен централен, с резултати около и малко под средното за страната;
- Северозападен и Югоизточен, които са с най-ниски резултати по почти всички компоненти.

При основната група индикатори българските региони са с много ниски позиции в ЕС и заедно с всички румънски и гръцки региони формират последните 26 в Съюза, като най-добре представящите се сред тях са региона на Атина (-0,994) и българският Югозападен, който е 237ми (-1,203). В групата на ефективността отново най-добре се представя столичният регион, който е 189ти в ЕС (-0,341), докато всички останали отново са сред последните 26 в Съюза, в компанията на гръцки, румънски и някои периферни италиански и испански региони и френските отвъдморски територии. В групата на иновациите отново всички български региони с изключение на столичния и Североизточен (съответно -0,158, -0,715) са сред най-зле представящите се в Европа (247-259), заедно с някои региони от Полша и Гърция и всички румънски региони, без Букурещ-Илфов.

Фигура 3. Суб-индекси на RCI 2013

Източник: Annoni and Dijkstra, 2013, с.121-123.

За да бъдат разбрани по-добре източниците на тези резултати и движещите сили на регионалната конкурентоспособност, ще бъдат анализирани и индивидуалните компоненти (стълбове) на RCI.

На първо място ще разгледаме измерваните на национално ниво стълбове. При национално оценяването на стълб Институции България е на последното 28 място (-1,7), като единствената друга държава с толкова нисък резултат е Румъния (-1,56). Подобно е положението и в стълбове „основно образование“ и частта „предприятия“ на стълб „технологична готовност“, като разликата тук е, че България изпреварва Румъния (с резултати съответно -2,93 и 1,66). Коренно различна е ситуацията при стълб „макроикономическа стабилност“, където

страната е сред лидерите в ЕС – 7мо място с резултат от 0,78, като подобни стойности имат Финландия, Германия, Австрия и Нидерландия. Въпреки положителния резултат в този стълб, слабото национално представяне в останалите се отразява върху ниския цялостен RCI на българските региони.

Таблица 2. RCI на българските региони – европейско сравнение

		Основни				Ефективност			Иновации			
	CI	1. Институции	1а Регионално ниво	3. Инфраструктура	4. Здраве	6. Висше образование и учене през целия живот	7. Ефективност на пазара на труда	8. Размер на пазара	9. Технологична готовност	9а. Домакинства	10. Сложност на бизнеса	11. Иновации
Средно за ЕС	0,09	0,12	0,19	0,24	-0,07	-0,07	0,00	-0,23	0,03	-0,01	-0,29	-0,15
Най-добър в ЕС	1,35	1,57	1,69	2,13	0,98	2,04	1,58	2,36	1,5	1,68	2,99	2,24
Най-слаб в ЕС	1,48	2,17	2,79	1,58	2,64	2,02	2,64	1,57	2,15	2,51	3,19	1,49
Средно за България	1,25	1,14	1,76	1,14	1,84	1,24	0,76	1,46	1,80	1,94	0,97	1,13
Северозападен	1,48	1,20	2,35	1,20	1,84	1,86	1,04	1,55	1,96	2,26	1,33	1,37
Северен централен	1,28	1,21	2,09	1,21	1,76	1,08	0,93	1,42	1,77	1,88	1,40	1,18
Североизточен	1,29	1,15	1,11	1,15	2,10	1,12	1,03	1,55	1,98	2,30	0,90	1,12
Югоизточен	1,40	1,19	2,05	1,19	2,58	1,41	0,76	1,57	1,89	2,12	1,36	1,46
Югозападен	0,72	0,97	1,82	0,97	1,13	0,60	,10	1,16	1,38	1,11	,66	0,31
Южен централен	1,30	1,09	1,16	1,09	1,64	1,37	0,90	1,48	1,81	1,97	1,51	1,36

Източник: Съставено по данни от Annoni and Dijkstra, 2013.

Северозападен регион е най-зле представящият се, последен в ЕС по общ RCI. Стълбовете, където регионът стои относително по-добре са Сложност на Бизнеса (230 в ЕС), Инфраструктура (234 в ЕС) и Ефективност на пазара на труда

(234 в ЕС). В България регионът е на последните две места по всички компоненти с изключение на Ефективност на пазара на труда (3), Здраве и Размер на пазара (4).

Въпреки че е втори в България по общ RCI (246 в ЕС), Северен централен регион е най-слабият в страната по отношение на Институции и Инфраструктура (236 и в двата компонента в ЕС). Силните страни на региона в национален план са висшето образование, технологичната готовност и размера на пазара, където регионът е втори в страната и иновациите и здравето, където е трети. В европейски план обаче, по всички тези компоненти с изключение на висшето образование (225), Северен централен регион е сред 15те най-слаби региона.

Силните страни на Североизточен регион, който е трети в България и 247 в ЕС по общ RCI, са стълб Институции, по който регионът е лидер в страната на регионално ниво, Иновации и Сложност на бизнеса (2ро място), като по последния показател той е на 191 място в ЕС, наред с множество региони от Гърция, Полша, Испания и Великобритания. Най-слабо и в национален, и в европейски план, Североизточен регион се представя в областите на технологичната готовност (6, 260) и здравето (5, 257).

Югоизточен регион е най-слабо представящият се в страната по отношение на здравето, размера на пазара и иновациите, като и по трите показателя е последен в ЕС. Единственият стълб, в който регионът се представя относително добре, е Ефективност на пазара на труда, където е втори в България и 220 в ЕС, докато във всички останали е сред последните три региона в страната и последните 30 в ЕС.

Югозападен регион, където е столицата, е най-добре представящия се по всички регионално измервани компоненти, с изключение на регионалното измерение на стълб институции, където е трети. Регионът има резултати над средното за ЕС в стълбове Ефективност на пазара на труда (130ти в ЕС) и Сложност на бизнеса, е 29-ти в ЕС, наред с региони от Германия, Великобритания и Италия. Относително добре в европейски план регионът се представя и в стълбове Иновации (143), Висше образование (187) и Инфраструктура (199). Регионът е най-слаб в европейски контекст при институциите на регионално ниво (249) и технологичната готовност (244).

Южен централен регион е последен в България и 245 в ЕС в стълб Сложност на бизнеса. Най-силните страни на региона, където той е втори в България, са инфраструктурата и здравето, като за първият компонент е 215 в ЕС, и Ефективността на трудовия пазар (3 в България и 228 в ЕС). Най-слабо регионът се представя при сложността на бизнеса (последен в България, 245 в ЕС).

Заклучение

Глобалната икономическата криза не само промени световната икономическа среда, но и подчерта факта, че в много държави източниците на

растеж не са достатъчно добре използвани, като по този начин се открие нуждата от по-добро измерване на икономическото представяне, които да включват критичните за устойчивото икономическо развитие елементи. Регионалният индекс на конкурентоспособността на ЕС е първият многосъставен индикатор, който дава систематизирана картина на териториалната конкурентоспособност на всеки регион в 28-те държави-членки на Съюза. Индексът взема под внимание нивото на развитие на регионите като дава по-голяма тежест на основните въпроси при по-слабо развитите и на иновативния капацитет при по-силно развитите региони, а компонентите му измерват не само проблеми, свързани с фирмите, но и такива, засягащи живеещите в регионите и тяхното качество на живот.

При прилагането на RCI за българските региони личи, че те са слабо конкурентни в сравнителноевропейски план, заемайки последните места в ЕС по общ RCI. Като общи черти българските региони могат да се посочат:

- слабо представяне на всички региони на европейско ниво в стълбове Институции (234-257) и Технологична готовност (244-260, Североизточен е най-слабият в ЕС);

- слаби резултати на всички региони без столичния при Здраве (243-261), Размер на пазара (231-261) и Иновации (245-261), като и по трите показателя Югоизточен е най-слабият регион в ЕС;

- относително по-добре стоят българските региони при Инфраструктурата (199-236), Ефективността на пазара на труда (130-234) и Сложност на бизнеса (29-245), както и при Висшето образование (187-238, с изключение на Северозападен регион, който е 257), като и в четирите компонента най-силен е столичният Югозападен регион;

- единственият български регион с резултати над средните за ЕС е Югозападен в стълбове Ефективност на пазара на труда и Сложност на бизнеса.

Относително високият резултат, постигнат от страната в областта на макроикономическата стабилност не може да компенсира последните места на България в останалите национално измервани индикатори, което се отразява и върху ниския общ RCI на българските региони.

Използвани източници

Annoni, P., K. Kozovska. 2010. *EU Regional Competitiveness Index 2010*. Joint Research Centre, European Commission.

Annoni, P., L. Dijkstra. 2013. *EU Regional Competitiveness Index 2013*. Joint Research Centre, European Commission.

Bristow, G. 2005. *Everyone's a 'winner': problematising the discourse of regional competitiveness*. Journal of Economic Geography, 5: 285-304.

Dijkstra, L, P. Annoni, K. Kozovska. 2011. *A New Regional Competitiveness Index: Theory, Methods and Findings*. European Union Regional Policy Working Papers No2/2011.

European Commission. 2010. *Investing in Europe's future. 5th report on economic, social and territorial cohesion*. Preliminary draft. November 2010. European Commission

Filó, C. 2007. *Territorial Competitiveness and the Human Factors*. Presented at the International Conference of Territorial Intelligence, Huelva 2007 (CAENTI).

IMD. 2008. *World Competitiveness Yearbook 2008*. Institute for Management Development. Lausanne, Switzerland.

Krugman, P. 1996. *Making sense of the competitiveness debate*. Oxford Review of Economic Policy 12(3), pp. 17-25.

Martin, R., Kitson, M. and P. Tyler. 2006. *Regional Competitiveness*. London: Routledge.

Schwab, K. and Porter, M. E. 2007. *The Global Competitiveness Report 2007-2008*. World Economic Forum. Geneva, Switzerland.

Schwab, K., & Sala-I-Martin, X. 2012. *The Global Competitiveness Report 2012-2013*. (K Schwab, Ed.). World Economic Forum.

За автора: Едуард Маринов е асистент в Институт за икономически изследвания при БАН, докторант във Варненски свободен университет, eddie.marinov@gmail.com.